

Светлана В. Терзић¹
Универзитет у Крагујевцу
Учитељски факултет у Ужицу
Катедра за језике и књижевности

СИНТЕТИЧКИ СУПЕРЛАТИВ НА -АЙШ- У РУСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊЕГОВИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ НА КОРПУСУ ЛИТЕРАРНИХ ДЕЛА

У овом раду се говори о синтетичком суперлативу са суфиксом -*айш*-, о начину његовог образовања и његовом основном суперлативном значењу. Циљ рада је да се конфронтативном анализом на примерима литерарних дела руске и српске књижевности укаже на суперлативно значење овог облика суперлатива, које је задржано и у српским еквивалентима, и да се укаже да овај облик суперлатива у устаљеним изразима може да има елативно значење. Истраживањем се дошло до закључка да синтетички суперлатив на -*айш*- у руском језику служи пре свега за исказивање суперлативног значења, али у појединим устаљеним изразима он може имати и елативно значење, што потврђују посведочени руски примери и њихови еквиваленти на српском језику на корпусу литерарних дела. Самим тим потврђује се и констатација да је синтетички суперлатив на -*айш*- одлика књижевног језика.

Кључне речи: синтетички суперлатив на -*айш*-, суперлативно значење, елативно значење, пример, еквивалент, руски језик, српски језик.

1. Синтетички облици суперлатива са суфиксима -*ейш*- и -*айш*- и -*ш*-

У руском језику синтетички облици суперлатива образују се помоћу суфикса -*ейш*-, -*айш*- и -*ш*- који се додају на придевску основу, а после тога се додају придевски наставци за сва три рода и за множину.

Синтетички облици суперлатива на -*ейш*- у руском језику образују се од оних придева чија се основа не завршава на веларне задњонепчане сугласнике *к*, *г*, *х* и после суфикса се додају придевски наставци за једнину: -*ий*-, -*ая*-, -*ее* и множину -*ие*:

любим-ый – любимейший, любимейшая, любимейшее; мн. ч. любимейшие.

Синтетички облици суперлатива на -*айш*- у руском језику образују се од оних придева чија се основа завршава на *к*, *г*, *х*. Испред суфикса -*айш*- мења се крајњи сугласник основе:

к→[џ] велик-ий – величайший, величайшая, величайшее, мн. ч. величайшие;

1 sv.terzic@gmail.com

g→[ž] строг-ий – строжайший, строжайшая, строжайшее, мн. ч. строжайшие;

h→[š] тих-ий – тишайший, тишайшая, тишайшее, мн. ч. тишайшие.

Придев *короикий* образује суперлатив од основе *краикий* (*краиик-*), а придев *дорогой* од основе *драг-*:

короткий/краткий – кратчайший, кратчайшая, кратчайшее, мн. ч. кратчайшие;

дорогой – дражайший, дражайшая, дражайшее, мн.ч. дражайшие.

Прости суперлатив имају само дуги придеви, а употребљава се у атрибутивној и (ређе) у предикативној функцији.

Овде треба напоменути да облици на *-ейш-/-айш-* могу да и не буду суперлатив већ *елатив*, а елатив означава особину у врло високом степену без поређења (Marojević 2001: 141). Нпр. Менделеев *крунейший* ученый. – Менделејев је *веома велики* научник. О елативном значењу ових облика суперлатива биће речи у неком од наредних радова.

Што се тиче начина образовања синтетичког суперлатива у руском и српском језику, основна разлика је у месту афикса у односу на придевску основу (или компаратив придева):

(а) у руском језику облици синтетичког суперлатива образују се помоћу суфикса *-ейш-*, *-айш-*, и *-ш-* који се додају на придевску основу, дакле, заступљен је суфиксални начин образовања;

(б) у српском језику синтетички суперлатив образује се помоћу префикса *нај-* који се додаје на компаратив придева, при чему је заступљен префиксални начин образовања.

Суперлатив са суфиксом *-ейш-/-айш-* одлика је књижевног језика (Marojević 2001: 142), што је потврдило и наше истраживање.

2. Суперлативно значење синтетичког суперлатива на *-айш-* у руском језику и његови еквиваленти у српском језику

У овом раду приказаћемо примере у којима у нашем ексцерпираним материјалу синтетички облик суперлатива са суфиксом *-айш-* има суперлативно значење у руском језику, али је то суперлативно значење задржано и у еквивалентима на српском језику.

2.1. Синтетички суперлатив на *-айш-* у руском језику – суперлатив са префиксом *нај-* у српском језику

У нашој грађи посведочено је деветнаест примера са овим обликом еквивалентности.

Од тога потврђена су четири примера суперлатива *ближайший* у руском језику. Сва четири облика овог суперлатива образована су од придева *близкий*, чија је творбена основа *близ-* (сугласник *к* не учествује у образовању) и обличког суфикса *-айш-*. Еквивалент у српском језику у сва четири примера је суперлатив *најближи* са префиксом *нај-*.

Навешћемо два примера овог типа еквиваленције.

(1) По объявлении войны отряд получил приказ покинуть Скадар и отправиться в распоряжение командования <i>ближайших</i> соединений на границе Сербии (Andrić 1956: 659).	(1) Кад је букнуо рат, они су добили наређење да напусте Скадар и да се ставе на располагање <i>најближој</i> команди аустријских трупа на граници Србије (Andrić 1964: 347).
--	---

У примеру (1) облици суперлатива (ген. мн.) *ближайших* (*соединений*) у руском језику и у српском језику (дат. ж. р.) *најближој* (*команди*) имају суперлативно значење јер је реч о *најближим* командама у односу на границу Србије.

(2) Валия выполнил пожелание влиятельного друга, поскольку Шехага не заговаривал о возвращении долга, сохраняя его как залог своей силы, и поскольку судьба чиновников, за исключением <i>ближайшего</i> окружения, Валию не очень заботила (Selimović 1974: 300).	(2) Валија га је послушао, зато што Шехага није помињао враћање дуга остављајући га као залог свога утицаја, и зато што се за судбину чиновника, осим из своје <i>најближе</i> околине, није много бринуо (Selimović 1963: 389).
--	--

У примеру (2) облик суперлатива (ген. ср. р.) *ближайшего* (*окружения*) у руском језику и његов еквивалент (ген. ж. р.) *најближе* (*околине*) у српском језику имају значење суперлатива. На то указује чињеница да валија није бринуо за чиновнике из целог вилајета већ за оне из најближе околине. Преводацац на руски није разумео значење речи „валија” (титула господара одређене провинције која се називала вилајет), па је у преводу на руски ставио велико слово, мислећи да је то име неког конкретног човека.

Овде је потребно напоменути следеће:

- (а) В. В. Виноградов износи твдњу да су речи *дальнейший* (потпуно), а *ближайший*, *малейший* и *полнейший* у делу својих значења испали из система облика компарације у односу на речи *дальний*, *близкий*, *малый*, *полный* (Vinogradov 1947: 212).
- (б) Н. С. Валгина констатује да су од облика на *-ейш-* и *-айш-* само још облици *дальнейший* и *ближайший* задржали значење компаратива и то у устаљеним изразима: *при ближайшем рассмотрении*; *в дальнейшем изложении* и др. (Valgina 2002: 139–140).
- (в) В. Николић (Nikolić 1969: 121) и Р. Маројевић (Marojević 1983: 122) констатују да су граматички облици суперлатива 1) *ближайший* и 2) *дальнейший* изгубили суперлативно значење. Наше истраживање је потврдило ове констатације, али то није предмет овога рада.

У нашем ексцерпираном материјалу пронашли смо седам примера облика суперлатива *величайший* у руском језику. Свих седам облика овог суперлатива образована су од придева *великий*, чија је творбена основа *велик-* (сугласник *к* прелази у *ч*), и обличког суфикса *-айш-*. Еквива-

ленти у српском језику у овим примерима су суперлативи са префиксом *нај-*, али са различитим творбеним основама компаратива. Навешћемо два примера.

(3) Признаюь, я знал мало и сбивчиво, да и теперь не совсем компетентен, но что знал, то изложил с <i>величайшим</i> жаром, несмотря ни на что (Dostojevski 1957: 426).	(3б) Морам признати да сам знао мало и слабо, а ни сад нисам баш мјеродаван, али оно што сам знао изложио сам му, упркос свему, с <i>највећим</i> жаром (Dostojevski 1978: 379/III).
(3а) Признајем да сам о њој знао врло мало и збуњено; ни сад нисам за њу потпуно компетентан; али оно што сам знао, изложио сам с <i>највећим</i> жаром, не обазирјући се ни на што (Dostojevski 1933: 18/III).	(3в) Морам признати да сам знао мало и несређено, а ни сад нисам сасвим меродаван; али оно што сам знао изложио сам му с <i>највећим</i> жаром, ни на шта се не обазирјући (Dostojevski 1992: 122/II).

У примеру (3) облик суперлатива (инс.) *величайшим (жаром)* у руском језику има еквиваленте у сва три превода у српском језику (инс.) *највећим (жаром)* са суперлативним значењем.

(4) Разве наши победы на Куманове и Брегалнице не являются в то же время <i>величайшими</i> победами прогрессивной мысли и социальной справедливости? (Andrić 1956: 595)	(4) Зар нису наше побједe на Куманову и Брегалници у исто време <i>највеће</i> побједe напредне мисли и социјалне правде? (Andrić 1956: 595)
--	--

У примеру (4) облик суперлатива (инс. мн.) *величайшими (победами)* у руском језику има еквивалент у српском језику *највеће (побједe)*, који има суперлативно значење.

У нашој грађи пронашли смо пет примера суперлатива *высочайший* у руском језику. Овај суперлативни облик образован је од творбене базе *высок-* (сугласник *к* прелази у *ч*) и обличког суфикса *-аиш-*. Еквиваленти у српском језику у овим примерима су суперлативи са префиксом *нај-*, али са различитим творбеним основама компаратива.

Навешћемо два примера са овим обликом суперлатива.

(5) Деньги, конечно, есть деспотическое могущество, но в то же время и <i>высочайшее</i> равенство, и в этом вся главная сила (Dostojevski 1957: 98).	(5б) Новац, наравно, ствара деспотску моћ, али у исто вријеме и <i>највећу</i> једнакост и у томе је његова главна снага (Dostojevski 1957: 89).
(5а) Новац, истина, значи деспотску моћ, али у исто време и <i>највишу</i> једнакост, и у томе је главна његова снага (Dostojevski 1933: 137).	(5в) Новац је, наравно, деспотска моћ, али у исто време и <i>највиша</i> једнакост, и у томе је његова главна снага (Dostojevski 1992: 110).

У примеру (5) суперлативни облик (ср. р.) *высочайшее (равенство)* у српском има еквиваленте: у преводу (5а) (ак. ж. р.) *највишу једнакост* у преводу (5б) *највећу једнакост* и у преводу (5в) (ж. р.) *највиша једнакост*, који исказују суперлативно значење.

(6) Но если внешнее спокойство города на первый взгляд ничем и не было нарушено, то в человеческих душах недавные события вызвали целую бурю <i>высочайших</i> взлетов воодушевления и глубочайшего отчаяния и тоски (Andrić 1956: 584).	(6) Али ако је спољни изглед касабе био миран и непромењен, у духовима су ти догађаји изазвали читаве олује <i>највећих</i> заноса и најдубљих потиштености (Andrić 1964: 259).
--	---

У примеру (6) суперлативни облик (ген. мн.) *высочайших* (*взлетѡв*) воодушевления у српском има еквивалент (ген. мн.) *највећих* заноса са суперлативним значењем. И у овом примеру руски суперлативни облик задржава у српском језику своје суперлативно значење преводом (ген. мн.) *највећих* заноса.

2.2. Синтетички суперлатив на -айш- у руском језику – у српском језику суперлатив са префиксом *нај-* у једном преводу и придев у другом преводу

У нашој грађи пронашли смо два примера оваког еквивалента. Навешћемо један пример.

У примеру (1) суперлативном облику (ак. ж. р.) *глубочайшую* горестъ еквивалент у српском је суперлатив *најдубљу* тугу у преводима (1а) и (1в) док је у преводу (1б) овај суперлативни облик преведен придевом *дубок* јад.

(1) Лицо его выражало <i>глубочайшую</i> , мрачную безысходную горестъ (Dostojevski 1957: 337).	(1б) Лице му одражаваше <i>дубок</i> , суморан и безнадан јад (Dostojevski 1978: 301/II).
(1а) Његово лице изражавало је <i>најдубљу</i> , црну, безизлазну тугу (Dostojevski 1933: 175/II).	(1в) Лице му је одавало <i>најдубљу</i> , суморну, безнадну тугу (Dostojevski 1992: 24).

2.3. Синтетички суперлатив на -айш- у руском језику – у српском језику суперлатив са префиксом *нај-* у једном преводу и синтагма у другом преводу

У нашој грађи посведочена су два примера оваког еквивалента. Навешћемо један пример.

У примеру (1) суперлативу (лок. ср. р.) *величайшем* сердце у српском је у једном преводу (1а) еквивалент синтагма са суперлативом *највећем људском срцу* у преводу (1б) синтагма са суперлативом *човјека најилеменијијеџ срца*, а у преводу (1в) је синтагма *човека илемениѡџ срца* без суперлатива. У сва три превода се мислило на најдражег човека и човека са најплеменитијим особинама, само што је у сва три превода другачије преведено.

(1) Я буду думать о вас всю мою жизнь, как о драгоценнейшем человеке, как о <i>величайшем</i> сердце, как о чем-то священном из всего что могу уважать и любить (Dostojevski 1957: 571).	(1б) Мислићу на вас до гроба као на најдражег човјека, као на <i>човјека најплеменитије</i> срца, као на нешто најсветије од свега што могу поштовати и вољети (Dostojevski 1978: 505/III).
(1а) Мислићу о вама целог живота као најдрагоценијем човеку, као о <i>највећем људском срцу</i> , као о нечем најсветијем међ свим оним што могу да ценим и волим (Dostojevski 1933: 225/III).	(1в) Мислићу на вас читавог свог живота као на најдражег човека, као на <i>човека племенитио</i> г срца, као на нешто најсветије на свету што могу да поштујем и волим (Dostojevski 1992: 281/II).

2.4. Синтеитички суперлатив на -ајш- у руском језику – суперлатив са префиксом нај- + предлоз међу + инструментал множине придева у српском језику

У нашој грађи посведочен је један пример оваквог еквивалента.

(1) Смотрите! Здесь Мехмед-паша, <i>мудрейший</i> среди мудрых и <i>величайший</i> из великих своего времени, выполняя завет своего сердца, своей заботой и трудом возвел мост на реке Дрине (Andrić 1956: 434).	(1) Гле Мехмед паша, <i>највећи међу мудрима и великима</i> , свога времена, оствари завет свога срца и својом бригом и трудом сагради мост на реци Дрини (Andrić 1964: 84).
--	--

У примеру (1) суперлативима *мудрейший* и *величайший* Мехмед-паша еквивалент у српском језику је суперлатив *највећи + међу + мудрима* и *великима* Мехмед паша, чиме је такође пренесено суперлативно значење.

2.5. Синтеитички суперлатив на -ајш- у руском језику – у српском језику суперлатив са префиксом нај- у једном преводу, предлоз до/преко + зенитив именице у другом преводу и синтаксички израз у трећем преводу

Пронашли смо два примера оваког еквивалента у нашој грађи. Наводимо један од њих.

(1) Мстительный и гордый ум ее был возбужден в <i>высочайшей</i> степени (Dostojevski 1957: 552).	(1б) Њен осветољубиви и поносити дух узбудио се <i>преко сваке мјере</i> (Dostojevski 1978: 489/III).
(1а) Осветољубиви и поносити њен карактер се узбудио у <i>највећем</i> степену (Dostojevski 1933: 198/I/III).	(1в) Њен осветољубиви и поносни карактер узбудио се <i>до крајности</i> (Dostojevski 1992: 262/II).

2.6. Синтетички суперлатив на -айш- у руском језику – придев у српском језику

Посведочена су два примера оваког еквивалента у нашој грађи. Наводимо један пример.

(1) Полковник окинул собравшихся беглым, злым и хмурым взглядом человека, угнетенного <i>тяжелейшей</i> ответственностью и <i>величайшей</i> опасностью (Andrić 1956: 493).	(1) Пуковник их погледа кратко и оштро љутим, црним погледом човека који је стално у тешким пословима и <i>великим</i> опасностима (Andrić 1964: 153).
---	--

У примерима (1) суперлативним облицима (инст. ж.р.) *величайшей* опасностью, *тяжелейшей* ответственностью српски еквиваленти су придевски облици (лок.) *великим* опасностима, *тешким* пословима. У оригиналу су коришћени придеви али се преводилац на руски језик одлучио за суперлативне облике.

3. Синтетички суперлатив на -айш- са елативним значењем у устаљеним изразима

В. Николић у *Граматици руског језика* констатује да синтетички суперлатив на -айш- и -ейш- синтетички суперлатив на -айш- у устаљеним фразеолошким обртурама има значење елатива и наводи неке од примера: *глубочайшее уважение* – најдубље поштовање; *ближайшее знакомство* – веома блиско познанство; *злейший враг* – крвни непријатељ; *добрейший человек* – веома добар, душеван човек; *широчайшие массы* – најшире масе, *строжайший запрет* – најстрожа забрана; *в кратчайший срок* – у најкраћем року и др. (Nikolić 1969: 121).

У нашем ексцерпираним материјалу посведочена су три примера устаљеног израза *мельчайшие подробности*, који наводи и Р. Кошутић у *Руској граматици: до мельчайших подробностей* (*до најситнијих појанкоћа*) (Košutić 1971: 118) као пример елативног значења. Наводимо један од њих.

(1) Лотика управляла судьбой целой дюжины еврейских семейств, входила в <i>мельчайшие подробности</i> их жизни, рашала вопросы замужеств и женитьб, определяла в школы или в обучение ремеслу детей, посылала на излечение больных, отчитывала и карала нерадивых и расточительных, хвалила бережливых и предприимчивых (Andrić 1956: 539).	(1) Управљала је судбином целог туцета јеврејских породица, улазила је у њихове животе до у најситније појединости, одрешивала удаје и женидбе, упућивала децу на школе или занате, слала болесне на лечење, опомињала и карала нерадне и расипне, а хвалила чуварне и предузимљиве (Andrić 1964: 207).
---	---

У примеру (1) суперлативни облик *мельчайшие подробности* (мн.) образован је од творбене основе *мелк-* (сугласник *к* прелази у *ч*) и облич-

ког суфикса *-айш-*, с тим што је дошло до умекшавања сугласника *л у љ* због мекоће сугласника *ч*. Еквивалент у српском језику су облик суперлатива (мн.) *најмање* појединости који је саставни део устаљеног израза у коме суперлатив има елативно значење.

У нашем ексцерпираном материјалу пронашли смо и устаљени израз *нижайший поклону* једном примеру.

(2) „Достолюбезной и почтенной супруге нашей Софье Андреевне посылаю наш <i>нижайший</i> поклон...” (Dostojevski 1957: 17)	(2б) „Нашој врлој и поштованој супрузи Софији Андрејевној шаљем свој <i>најнижнији</i> поздрав...” (Dostojevski 1978: 17)
(2а) „Нашој драгој и поштованој супрузи Софији Андрејевној шаљем мој <i>најнижнији</i> поздрав...” (Dostojevski 1933: 25)	(2в) „Прељубазној и многуваженој супрузи нашој Софији Андрејевној шаљем наш <i>најнижнији</i> поздрав...” (Dostojevski 1992: 19)

У примеру (2) суперлативни облик *нижайший* поклон образован је од творбене базе *низ(к)*- (сугласник *к* не учествује у образовању а сугласник *з* прелази у *ж*) и обличког суфикса *-айш-* а српски еквивалент је граматички суперлатив *најнижнији* поздрав са елативним значењем. На елативно значење указује контекст у коме се јасно види да је *најнижнији* поздрав део фразеолошког израза и шаље се конкретној особи испред које стоје атрибути који су такође са елативним значењем, што је потврда у преводу (2в) *прељубазној и многуваженој* супрузи.

4. Закључак

Синтетички суперлатив на *-айш-* у руском језику служи пре свега за исказивање суперлативног значења, али у појединим устаљеним изразима он може имати и елативно значење, што потврђује наше истраживање са посведоченим руским примерима и њиховим еквивалентима на српском језику. С обзиром на то да је истраживање обављено на корпусу литерарних дела руске и српске књижевности, долазимо до потврде констатације руских лингвиста да је ова врста синтетичког суперлатива на *-айш-* одлика књижевног језика.

Извори

- Andrić 1964: I. Andrić, *Na Drini ćuprija*, Beograd.
 Andrić 1956: И. Андрич, *Мосџ на Дрине – Вышеградская хроника*, Перевод с сербско-хорватског, Н. Н. Соколова, Москва. -
 Dostojevski 1957: Ф. М. Достоевский, *Подросток*, Собрание сочинений, VIII, Москва.
 Dostojevski 1933: F. M. Dostojevski, *Момче*, Izabrana dela, XXXI, XXXII, XXXIII, Preveo sa ruskog M. Ivković, Beograd.
 Dostojevski 1978: F. M. Dostojevski, *Žutokljunac*, Preveo sa ruskog Z. Crnković, Zagreb.

- Dostojevski 1992: F. M. Dostojevski, *Dečko 1, Dečko 2*, Preveli sa ruskog M. Marojević, R. Marojević, Beograd – Gornji Milanovac – Moskva.
- Selimović 1963: M. Selimović, *Tvrđava*, Sabrana dela, VI, Beograd.
- Selimović 1974: М. Селимович, *Крејџостивь*, Перевод с сербскохорватског, О. Кутасова, Москва.

Литература

- Košutić 1971: R. Košutić, *Gramatika ruskog jezika*, II tom, *Oblici*, Treće izdanje, Beograd: Naučna knjiga.
- Marojević 2001: P. Maroević, *Русская грамматика (сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями)*, Том I. Москва – Белград: Филологический факультет Белградского университета.
- Nikolić 1969: V. Nikolić, *Gramatika ruskog jezika (fonetika i morfologija)*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Valgina 2002: Н. С. Валгина, Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина, Современный русский язык: учебник / под редакцией Н. С. Валгиной, Москва: „Логос”.
- Vinogradov 1947: В. В. Виноградов, *Грамматическое учение о слове*, Москва: „Русский язык”

Svetlana V. Terzić

SYNTHETIC SUPERLATIVE ENDING IN -АЙШ- IN THE RUSSIAN LANGUAGE AND ITS SERBIAN EQUIVALENTS IN A CORPUS OF LITERARY WORKS

Summary

This paper is about the synthetic superlative ending in the *-айш-* suffix, the way it is formed, and its basic superlative meaning. The aim of the paper is to indicate the superlative meaning of this superlative form, retained in its Serbian equivalents as well, using the contrastive analysis of the examples from the works of Russian and Serbian literatures. Its aim is also to indicate that, in commonly used expressions, this superlative form can have the same meaning as the elative. The research has led to the conclusion that the synthetic superlative ending in *-айш-* in the Russian language is primarily used to express the superlative meaning, but in certain commonly used expressions can also have the same meaning as the elative, as evidenced by numerous Russian examples and their Serbian equivalents in a corpus of literary works. Therefore, the statement that the synthetic superlative ending in *-айш-* is a characteristic of literary language has also been confirmed as true.

Keywords: synthetic superlative ending in *-айш-*, superlative meaning, elative, example, equivalent, the Russian language, the Serbian language

Примљен 7. јуна 2017. године
Прихваћен 14. септембра 2017. године